

SOCIÁLNE PROBLÉMY V EPOCHE GLOBALIZÁCIE

Jozef Ďurček

Abstract. The paper summarise the main social problems created or reinforced by the globalisation as they were presented in the encyclical *Caritas in veritate*. The role of the universities by the new approach to these problems is discussed.

Úvod

V ostatných približne päťdesiatich rokoch sa čoraz častejšie vynára myšlienka prepojenia a previazanosti celosvetového diania takmer vo všetkých oblastiach života. Aj predtým existovala takáto previazanosť vo veľkých ríšach, ktoré na jednej strane rešpektovali svojbytnosť v nich obsiahnutých celkov, na druhej strane sa však snažili týmto celkom vnútiť svoj systém práva a organizácie života. V záujme vlastnej stability sa usilovali o relatívnu prosperitu všetkých častí, z ktorej, pochopiteľne, ťažili. Príkladom môže byť Rímska ríša, v ktorej sa úspešne šírilo kresťanstvo, aby sa neskôr stalo jednotiacim myšlienkovým prúdom ovplyvňujúcim systém fungovania spoločnosti. Autori tento prípad často uvádzajú ako predobraz globalizácie.

Po druhej svetovej vojne sa svet akoby rozdelil na tri časti: jednu, ktorá svoj vplyv zakladala na ekonomickej sile a osobnej iniciatíve a bola nazývaná slobodným svetom, druhú, ktorá sa opierala predovšetkým o centralizovanú politickú moc a bola označovaná ako socialistický tábor a na tzv. tretí svet – ekonomicke i mocensky najslabší. Tretí svet sa stal kolbištom zápasov prvých dvoch o rozšírenie ich systému vlády a zmielal sa v permanentných revolúciách a bojoch. Tento proces bol sprevádzaný v ostatnom svete enormným rozvojom techniky, menovite v komunikáciách a doprave.

Globalizačné tendencie sa rýchlo objavovali po celej planéte, a tak sa stali výzvou i hrozbou, ako o tom píše J. Tiño (1). Poukazuje tiež na fakt, že vynárajúca sa globalizáciu ľudia vnímali rôzne. Existovala skupina skeptikov, ale aj hyperglobalistov. Iba niektoré štáty si zachovali obozretnosť a prijímali globalizačné tendencie umiernené. V takejto situácii vydal pápež Pavol VI. encykliku *Populorum progressio*, v ktorej odsúdil praktiky vedúce k zbedačovaniu tretieho sveta a načrtol pozitívnu globálnu perspektívu. V čl. 3 vyhlásil, že „dnes si každý musí uvedomiť dôležitú skutočnosť, že sociálna otázka sa stala celosvetovou“ (2). To v podstate znamená iné chápanie osvietenského princípu spoločného dobra. Nejde len o dobro vlastnej krajiny alebo skupiny, ale aj o dobro celého sveta ako celku. Postupne došlo k rokovaniu medzi ekonomicke najsilnejšími členmi prvých dvoch táborov, ktoré mali usmerniť úsilie o zmiernenie situácie v treťom svete. Situáciu po zasadnutí tejto skupi-

ny označovanej ako G-8 analyzuje a porovnáva so zámermi encykliky *Populorum progressio* G. Kruip (3) a poukazuje na to, že krajiny G-8 sa zameriavajú skôr na vlastné ohrozenia, ako je napr. otázka globálneho otepľovania, či životného prostredia. Tieto otázky nie sú pre ľudí v krajinách tretieho sveta – už dnes bezprostredne životne ohrozených – podstatné. Poukazuje tiež na to, že problémy nastolené Pavlom VI. sú často odsúvané do úzadia. V r. 1987 nadviazal Ján Pavol II. na svojho predchodcu a reagoval na novú situáciu encyklikou *Sollicitudo rei socialis* (4), rozvíjajúc myšlienky svojho predchodcu.

Medzičasom princípy trhovej ekonomiky a slobodného podnikania prenikli aj do väčšej časti socialistického tábora a vidina okamžitého zisku jednotlivcov zatlačila do úzadia starosť o dobro vlastného štátu i celého sveta. Počiatočná fáza globalizácie posudzovaná podľa hospodárskych výsledkov sa javila pozitívne. Čoskoro sa však ukázalo, že také ukazovatele ako HDP či rast celkového bohatstva neznamenajú automaticky zlepšenie riešenia sociálnych problémov, ba naopak, sú často dosahované práve na úkor sociálne slabších skupín. Priorita zisku a rastu bohatstva začala ešte intenzívnejšie nahlodávať sociálnu štruktúru a – ako konštatuje J. Mráz (5) – objavili sa i deštruktívne sily globalizácie. Pápež Benedikt XVI. vo svojej nedávnej encyklike *Caritas in veritate* (6) ocenil úsilie svojich predchodcov dosiahnuť pokrok v sociálnych otázkach, ale súčasne urobil rozbor deštrukcie sociálneho života spoločnosti v súčasnosti. Na rozdiel od Pavla VI. nevidí potrebu nových celosvetových orgánov riadenia, ale skôr potrebu zmeny postoja ľudí a jeho konkrétna analýza každému zrozumiteľne predstavuje jednotlivé zdroje a dôsledky deštruktívnych procesov. Možno ich rozdeliť na oblasť ekonomicko-sociálnu, kultúrno-etickú a napokon vzdelávaciu.

Už Pavol VI. poukazoval na to, že je snaha zabezpečiť maximálny zisk aj za cenu neetického správania. Hoci sa už deklaruje potreba etiky v podnikaní, v mene kohézie spoločnosti táto téma sa nestala ešte prioritnou v spoločnosti. Bolo potrebné túto skutočnosť detailnejšie ozrejmiť a to urobil Benedikt XVI. svojou encyklikou.

Problémy v ekonomicko-sociálnej oblasti

V ekonomicko-sociálnej oblasti encyklika poukázala najmä na tieto javy:

- významne rastie svetové bohatstvo, no narastá aj nerovnosť;
- pretrváva „do neba volajúce“ pohoršenie nerovnosti;
- neraz sú, žiaľ, prítomné korupcia a nezákonnosť;
- veľké nadnárodné podniky, ale aj skupiny s miestnou produkciou nerešpektujú ľudské práva robotníkov;
- nové formy súťaženia medzi štátmi, s cieľom pritiahnúť zahraničných výrobcov pomocou rôznych nástrojov, viedli k redukovaniu sietí sociálneho zabezpečenia, čo vážne ohrozilo solidaritu uplatňovanú tradičnými formami sociálneho štátu;

- systémy sociálneho zabezpečenia môžu stratiť schopnosť plniť svoje úlohy tak v rozvojových krajinách, ako aj v rozvinutých, nehovoriac o chudobných krajinách, a to aj v súvislosti s demografickými trendmi;
- rozpočtové politiky môžu znižovaním sociálnych nákladov – často presadzovaným aj medzinárodnými finančnými inštitúciami – ponechať občanov bez pomoci zoči-voči starým i novým rizikám;
- nedostatok účinnej ochrany zo strany odborových organizácií – ktoré zakúšajú čoraz väčšie ťažkosti pri plnení svojej úlohy zastupovať záujmy pracujúcich – spôsobil bezmocnosť;
- neistota vzhľadom na pracovné podmienky sa v dôsledku procesov mobility a deregulácie stáva endemickou, vznikajú nové formy psychologickkej nestability a narastajú ťažkosti pri vytváraní si vlastnej pevnej životnej cesty, vrátane manželstva;
- predĺžovaná závislosť od verejnej alebo súkromnej podpory ohrozuje slobodu a kreativitu ľudskej osoby, jej rodinné a sociálne vzťahy, a spôsobuje veľké utrpenie v psychologickej a duchovnej rovine.

Poukazujúc na uvedené problémy Benedikt XVI. v spomínanej encyklike v čl. 51 konštatuje: „Závažné protirečenie dnešnej mentality a praxe, ktorá ponizuje ľudskú osobu, otriasa životným prostredím a škodí spoločnosti.“

Problémy v kultúrno-etickej oblasti

Vyššie uvedené problémy v sociálnej oblasti sú zosilnené aj negatívnymi vplyvmi globalizácie v kultúrnej a etickej oblasti. Ide najmä o:

- riziko, ktorým je kultúrna nivelizácia a homologizácia vzťahov a životných štýlov;
- rozvojovú pomoc, ktorá sa niekedy spája s istou politikou v oblasti zdravotníctva, zahrňujúcou napr. zavedenie prísnej kontroly pôrodnosti;
- legislatívu počítajúcu s eutanáziou, ako aj o nátlak národných a nadnárodných skupín, ktoré požadujú jej právne uznanie;
- popieranie práva na náboženskú slobodu, programové šírenie náboženskej ľahostajnosti či praktického ateizmu.

Problémy vo vzdelávaní

Uskutočňovanie vplyvov na kultúru i etiku sa, samozrejme, dotklo aj vzdelávania. I toto sa postupne podriaďuje smernici ekonomickej prosperity a zisku a postupne stráca svoje prvotné humanitné poslanie. Problematike sa venovala už konferencia „Globalizácia a katolícke univerzity“, konaná v Ríme v r. 2003 (7). Poukazovalo sa na to, že vplyvom globalizácie i katolícke univerzity strácajú svoju identitu a podliehajú globalizačným tlakom. Otázkam degradácie vzdelávania sa venoval i Benedikt XVI. v encyklike *Caritas in veritate* a v prejave k zástupcom akademickej obce v Prahe.

Kríza vo vzdelávaní sa prejavuje nasledovne:

- prílišná rozdrobenosť poznania, uzavretosť humanitných vied pred metafyzikou;
- ťažkosti v dialógu medzi vedami a teológiou, ktoré sú na škodu univerzálneho vzdelávania;
- zosilnenie väzby vzdelávanie – ekonomická prosperita;
- posun od poznania k inštrumentálne cenným informáciám;
- dôraz na technický a profesionálny výcvik;
- premena univerzity na technologickú „multiverzitu“ založenú na princípe náklady a zisk.

Záver

Problémy, ktoré priniesla bezhraničná honba za ziskom v podnikateľskej sfére i v medzinárodných rozmeroch, vyústili v súčasnosti do globálnej ekonomickej a finančnej krízy. Hľadanie východiska vo zvyšovaní konzumu jedných a zbedačovaní druhých nemôže byť úspešné. Bude potrebná zmena myslenia nastupujúcich generácií v ekonomických otázkach a v správnom chápaní celosvetovej solidarity. Nezastupiteľnú úlohu pri tom musí zohrať školstvo, ale i cirkvi a spoločenské organizácie. Bude nutné, aby ani odborové organizácie neusilovali len o skupinové výhody – niekedy na úkor iných skupín – ale poukazovali svojim členom i na previazanosť s celospoločenským dianím a solidaritou. Racionálne poznanie však ako motivácia solidárneho konania nestačí, a preto – ako zdôrazňuje už samotný názov encykliky – musí ísť o spojenie lásky a pravdy. Ako na to poukazuje A. Ziolkovský [8], sociálna náuka Cirkvi správne definuje sociálny štát i solidaritu pri rešpektovaní princípu subsidiarity.

Literatúra

1. TIŇO, J.: Globalizácia výzva alebo hrozba? in: Zborník Globalizácia ako platforma prieniku prírodných a humanitných vied, Bratislava, 2009.
2. PAVOL VI.: *Populorum progressio*. in: <http://www.kbs.sk/?cid=1117103084>.
3. KRUIP, G.: Eine andere Welt ist möglich. in: *Herder Korrespondenz*, roč. 61, č. 6.
4. JÁN PAVOL II.: *Sollicitudo rei socialis*. in: <http://www.kbs.sk/?cid=111727680>.
5. MRÁZ, J.: Globalizácia a katolicita v pohľade trinitárnej teológie. in: RAN. 2008. roč. 11, č. 1.
6. BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava, Vojtech, 2009.
7. Globalization and Catholic Higher Education. in: Vaticano 2-6-XII, 2002, CD zborník.
8. ZIOLKOVSKÝ, A.: Komentár k encyklike Benedikta XVI. *Caritas in veritate*. in: *Nové horizonty*, roč. 3, č. 4.

Prof. RNDr. Jozef Ďurček, CSc. je emeritný profesor KÚ v Ružomberku. Profesia je fyzik, v súčasnosti sa venuje otázkam vzťahu humanizmu a prírodných vied a etickým problémom vedy.